

NEZNÁMÁ POZDNĚ PŘEMYSLOVSKÁ PŘESTAVBA PRESBYTÁŘE KOSTELA SV. FRANTIŠKA V ANEŽSKÉM KLÁŠTEŘE V PRAZE

K nálezu trámové výztuhy z doby po roce 1303 a jejím paralelám

FILIP FACINCANI

Příspěvek se zabývá stavební etapou presbytáře kostela sv. Františka v Anežském klášteře, dendrochronologickým průzkumem datovanou do prvních let po roce 1300. Dokládá, že po lokálním požáru byla navýšena koruna zdiva a doplněna ztužující trámovou konstrukcí, jejíž pozůstatky jsou stále zřetelné v podkroví. Tato stavební etapa dosud nebyla rozpoznána, je identifikována poprvé.

AN UNKNOWN LATE PŘEMYSLOV REBUILDING OF THE PRESBYTERY OF ST. FRANCIS CHURCH IN ST. AGNES MONASTERY IN PRAGUE : THE DISCOVERY OF A TIMBER REINFORCEMENT FROM AFTER 1303 AND ITS PARALLELS

The paper deals with the unknown building phase of the presbytery of the church of St. Francis in the St. Agnes Monastery, dated by dendrochronology to the first years after 1303. It shows that after a local fire the top of the masonry was raised and a timber reinforcement added, the remains of which are still evident in the attic. This phase of construction has not yet been recognised and it is identified and described here for the first time.

Klíčová slova — Praha-Staré Město – Anežský klášter – kostel sv. Františka – trámová ztužující konstrukce – Václav II.

Key word — Prague-Old Town – St. Agnes Monastery – St. Francis Church – timber reinforcement – Wenceslaus II.

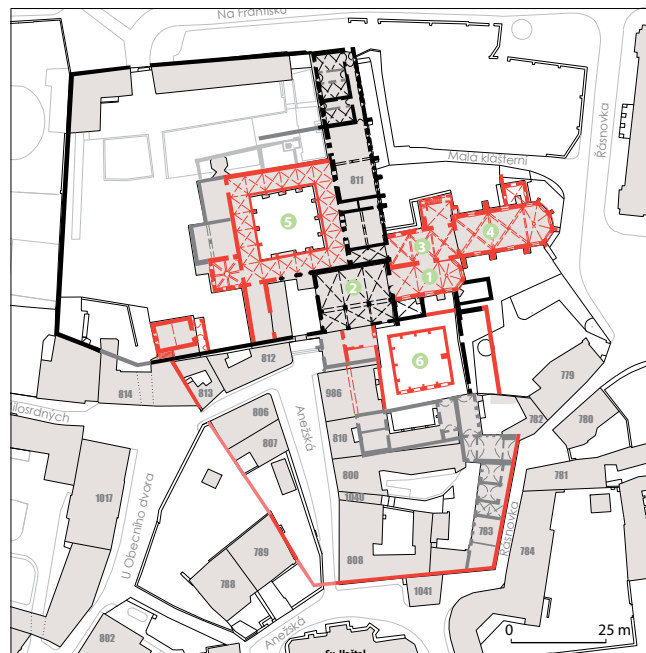
Kulturně-historický a architektonický význam kláštera sv. Františka na Starém Městě pražském (obr. 1), založeného v roce 1231, jej činí jednou z nejvýznamnějších raně gotických památek v Čechách. Z podstaty své výjimečnosti byl areál s královským pohřebištěm podroben četným umělecko-historickým i archeologickým průzkumům, stejně tak byl středobodem všech dosavadních syntéz o raně gotické architektuře na našem území i monograficky zpracovaným tématem jako takovým. Shrnutí dosavadního bádání v celé jeho šíři a hloubce je ovšem nad limity předkládaného příspěvku, jenž si klade za cíl upozornit na doposud nerozpoznanou stavební etapu presbytáře kostela sv. Františka, dendrochronologicky datovanou do posledních let vlády Václava II. (* 1271 – † 1305).¹

Komplikovaná stavební historie Anežského kláštera se silně odrazila v četných pokusech o datování a určení stavební posloupnosti jednotlivých objektů (obr. 2). Dobou vzniku presbytáře kostela sv. Františka, dříve považovaného za kostel sv. Barbory (Mockerova skica z roku 1882 in APH SDA; EKERT 1884, 437), se zabývalo nespočet autorů. Zásadní a relevantní jsou především studie Zdenky MÜNZEROVÉ (1932), Václava MENCLÁ (1933), Josefa CIBULKY (1938), Jiřiny JOACHIMOVÉ (1964; 1966) a Petra HEŘMANA (1986). Zájem o kompletní stavební dějiny kláštera byl pak na určitou dobu uzavřen monumentální monografií Heleny SOUKUPOVÉ (1989; 2011). Diskuze nad všemi badatelskými závěry by však byla neúměrná k prezentovaným nálezům. Rezignaci na detailní shrnutí bádání ovlivňuje také skutečnost, že sledovaná stavební etapa proběhla v neprozkoumaném intermezzu mezi výstavbou kostela Nejsv. Salvátora (od 1261) a mladšími lucemburskými přestavbami v poslední třetině 14. století.

Stručné stavební dějiny kláštera ve 13. století

S výstavbou klášterního komplexu bylo započato na úplném počátku 30. let 13. století. První stavební fáze, zastoupená lodí kostela sv. Františka a východním křídlem konventu, byla dokončena do roku 1234. Z technologického hlediska jsou nejstarší části definovány užitím románského kvádríkového zdiva a v případě východního křídla konventu i cihel. V rámci druhé stavební fáze (1238–1245) byl dostavěn ženský i mužský konvent, křížová chodba a presbytář kostela sv. Františka. Zde bylo užito již gotické lomové zdivo.

1 Studie využila databázi Czech Medieval Sources online, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ <<https://lindat.cz>> podporovaná MŠMT ČR (projekt č. LM2023062), a databázi Bibliografie dějin Českých zemí, kterou poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (projekt č. LM2023062).

Do roku 1245 zde tedy vznikl dvojklášter tvořený dominantním klášteřem klarisek a kostelem sv. Františka, následně doplněný o menší mužský klášter, stavebně i funkčně propojený se stejnou svatyní. Obě dvě komunity se tak scházely k bohoslužbám zde. Kostel sv. Františka sloužil také po určitou dobu jako královské rodové pohřebiště a v roce 1253 zde tak byl pohřben král Václav I. V roce 1261 se započalo s výstavbou kostela Nejsv. Salvátora, který byl za iniciativy Přemysla Otakara II. a jeho tety sv. Anežky poněkud atypicky přistavěn k východní hranici klášterních budov. Funkce královského pohřebiště byla přenesena sem. Před rokem 1278, kdy Přemysl umírá, tak byla raně gotická výstavba kláštera zcela dokončena.

Názory na dobu výstavby presbytáře sv. Františka jsou víceméně jednotné. Již od 30. let 20. století je jeho vznik, až na výjimky (MENCL 1933, 50; LÍBAL 1948; LÍBAL/HYZLER/LANCINGER 1964), kladen do let 1238–1245 (BIRNBAUM 1931, 108; MÜNZEROVÁ 1932, 16; JOACHIMOVÁ 1964, 98; SOUKUPOVÁ 1989, 113). Datace se opírá o dvě listiny z roku 1245 vztahující se k prodeji přeštického újezdu a určující daný rok jako datum *ante quem* pro dokončení ucelené stavební fáze zahrnující právě výstavbu presbytáře kostela sv. Františka. Zdálnivý rozpor mezi listinami, jednou popisující klášter jako nepostavený a podruhé jako hotový, přesvědčivě vysvětlil již V. BIRNBAUM (1931), na něhož svým široce přijímaným výkladem navázala J. JOACHIMOVÁ (1964). Dostavbu presbytáře sv. Františka zhruba v polovině 40. let dokládají i další údaje – v červenci 1245 daroval klášteru Václav I. bohoslužebné předměty, jejichž uplatnění lze předpokládat snad právě zde. Václav zde byl nadto v roce 1249 po potlačení Přemyslovy vzpoury slavnostně korunován (FRB II, 305–307; SOUKUPOVÁ 2011, 125) a v roce 1253 i pohřben. K dokončení tak zřejmě došlo nejpozději před posledním z dat. Z tvaroslovného hlediska (profilace klenebních žebér a modelace náběžných štítků) jsou presbytáři nejbližší klenby západního ramene křížové chodby kláštera, datované do 30.–40. let a uzavírající stavební vývoj jádra konventu (SOUKUPOVÁ 2011, 114). Další stavební změny byly v presbytáři sv. Františka zaznamenány až v poslední třetině 14. století, nejvýrazněji zastoupené jižním portálem spojujícím presbytář s ambitem minoritského konventu.

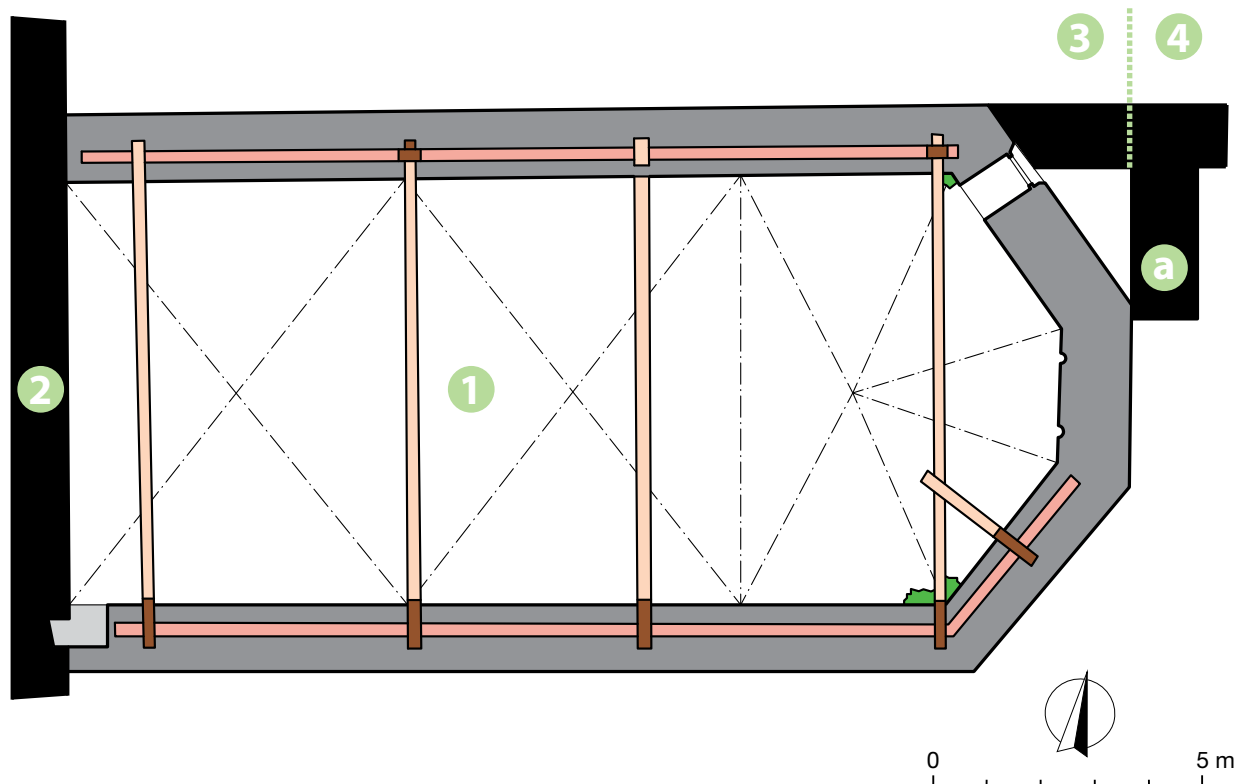
Přestavba po roce 1303

POPIS NÁLEZOVÝCH SITUACÍ

Výpovědní hodnota vnějšího pláště presbytáře sv. Františka byla negativně ovlivněna mladšími rekonstrukčními zásahy, snižujícími čitelnost jednotlivých časově vzdálených, byť jen technologických fází. Klíčové nálezkové situace jsou tak zřetelné zejména v podkroví. Zde byla rozpoznána dosud neznámá stavební etapa, která byla dendrochronologicky datována do doby krátce po roce 1300. Rekonstrukce spočívala v navýšení koruny zdiva a zpevnění nového úseku dřevěným ztužujícím roštem s trámovými kleštinami (obr. 3). Rošt se z velké části zachoval dodnes, kleštiny byly v rámci mladších rekonstrukčních zásahů vyřezány. Navýšení zdiva následovala konstrukce krovu, který se nedochoval.

Obr. 1. Lokalizace kláštera sv. Františka, později známého jako Anežský klášter, na Starém Městě pražském. Dvojklášter ženského řádu klarisek a mužského řádu menších bratří, založený českou princeznou Anežkou Přemyslovnou (* mezi 1205 a 1211 – † 2. 3. 1282), která se stala jeho abatyší (do podkladu NPÚ ÚOP v Praze zobrazila S. Babušková, 2024).

Obr. 2. Anežský klášter. Klíčové středověké objekty v areálu na dnešní katastrální mapě. Černě – první stavební etapa (1231–1234), červeně – druhá stavební etapa (1238–1245, po 1261). 1 – presbytář kostela sv. Františka; 2 – loď kostela sv. Františka; 3 – kaple Panny Marie; 4 – kostel Nejsv. Salvátora; 5 – ambit klarisek, 6 – ambit františkánů minoritů (převzato ze SOUKUPOVÁ 2011, 24–25).

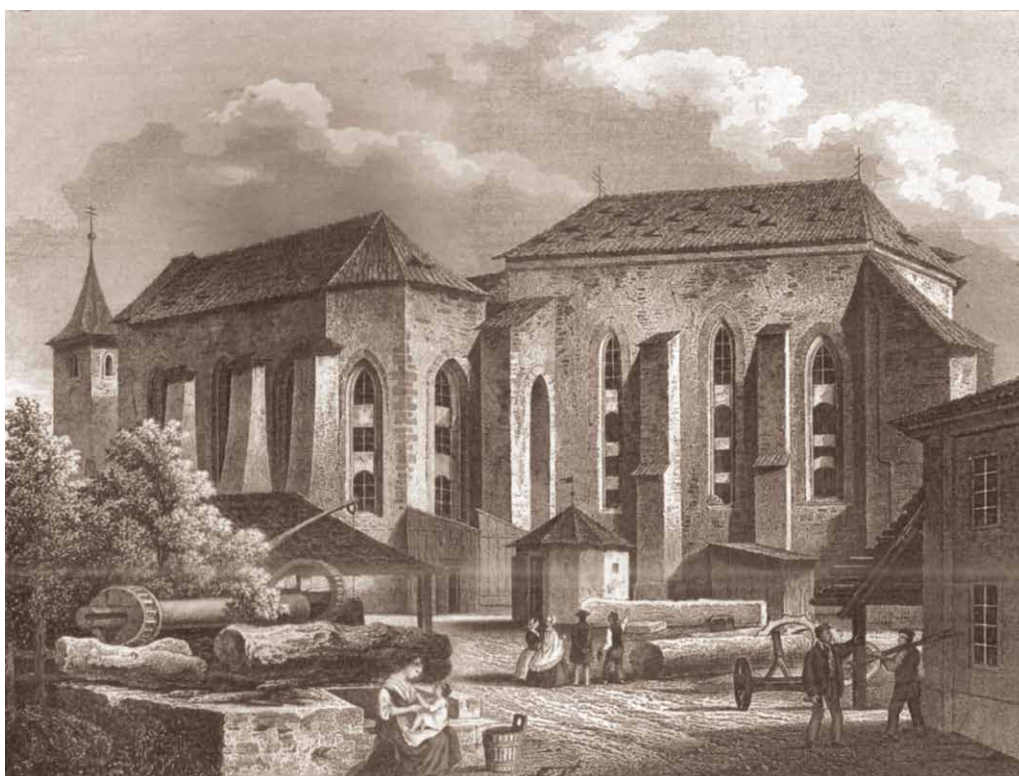
zdiva:

- zdivo 1230–1290
- zdivo fáze B – přestavby po roce 1303
- zděné útvary

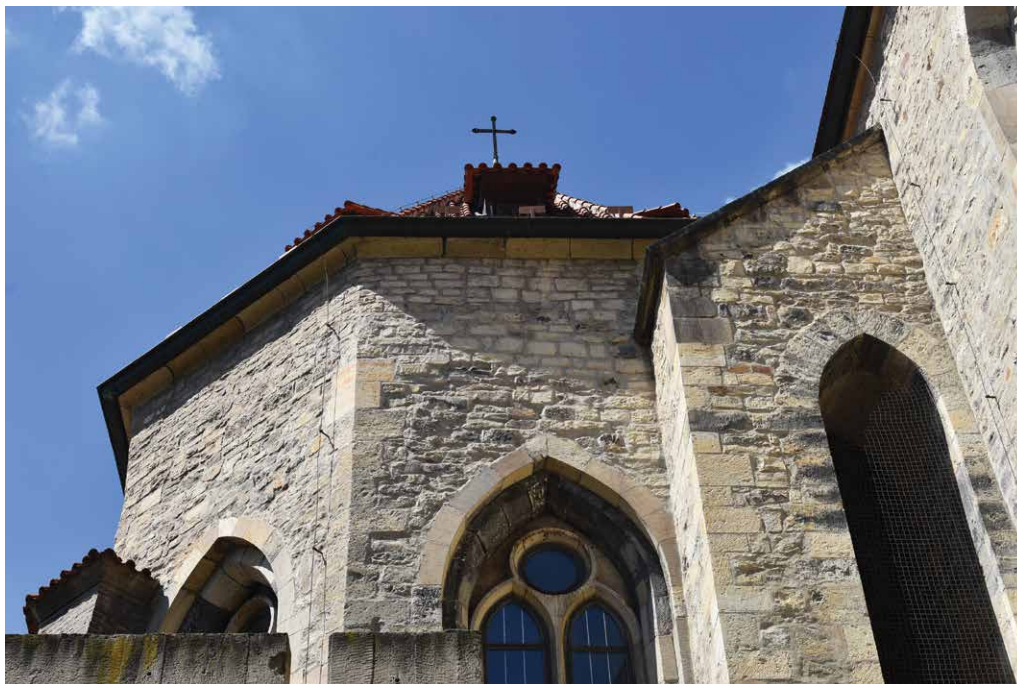
dřevěné prvky ztužovací konstrukce:

- zachované a viditelné
- pravděpodobně zachované a skryté
- rekonstrukce průběhu trámových klešin

Obr. 3. Anežský klášter, presbytář kostela sv. Františka. Půdorys podkrovní v úrovni fáze **B** s trámovou ztužující konstrukcí v současném stavu (**tmavě hnědě**) a její rekonstrukce (**běžově**): **a** – jihozápadní opěrný pilíř kostela Nejsv. Salvátora; **1** – podkrovní presbytáře kostela sv. Františka; **2** – štít lodi kostela sv. Františka; **3** – prostor kaple Panny Marie; **4** – prostor kostela Nejsv. Salvátora (zaměření a kresba autor, 2024).

Obr. 4. Vilém Kandler, s. d.: Anežský klášter. Pohled od jihovýchodu na presbytář kostela sv. Františka (**vlevo**) a kostel Nejsv. Salvátora (**vpravo**), publikovaný v *MIKOVCE/ZAP* 1865, mezi 130–131.

Zpětně lze sledovanou stavební fázi rozpoznat již na rytině presbytářů kostelů sv. Františka a Nejsv. Salvátora od Viléma Kandlera, publikované v roce 1865 (MIKOVEC/ZAP 1865). Na zlomu polygonu závěru sv. Františka je zřetelné armování končící relativně hluboko pod korunní římsou (obr. 4). Právě tento bod přímo zachycuje přechod mezi starším zdívem a sledovanou dostavbou z doby po roce 1300. Při vhodném světle je tento horizontální přechod na zdivu zřetelný i dnes (obr. 5, 6).

V první stavební etapě presbytáře (1238–1245) došlo k výstavbě celé jeho hmoty a také k vyzdění kleneb. Materiálovou povahu klenebních kápí dnes nelze bez destruktivního zásahu určit. V rámci mladších rekonstrukcí byl rub klenby zpevněn drátěnou sítí a pokryt maltou, jejíž křusta zamezuje i jen pohledovému průzkumu. Koruna obvodového zdiva je po celém obvodu vyzdě-

Obr. 5. Anežský klášter. Pohled od východu na presbytář kostela sv. Františka (vlevo) na předěl mezi starším zdívem (1238–1245) a navýšením z doby po roce 1300, zřetelný nejen ve struktuře zdiva, ale rovněž určený svrchní hranicí nárožního armování (cf. detail). Severní část presbytáře zakryta opěrákem kostela Nejsv. Salvátora (foto autor, 2024).

na z lomové opuky, jejíž hrubší opracování kontrastuje s pečlivě lícovanými kvádrčky východního štítu lodi kostela, k němuž byl presbytář přistavěn (obr. 7). V obvodovém zdivu nad klenbami lze rozeznat tři horizontální fáze, které jsou zjevně dokladem několika posloupných stavebních zásahů a které nelze považovat pouze za stopy po technologické přestávce (obr. 8). Pro čtení nejstarší stavební historie jsou klíčové zejména dvě spodní vrstvy pracovně nazvané **A**

Obr. 6. Anežský klášter, presbytář kostela sv. Františka. Pohled od jihu na předěl mezi starším zdívem a navýšením z doby po roce 1300. Nad záklenky oken viditelná horizontální spára (žlutě zvýrazněno) mezi starším zdívem a zdívem fáze **B** obsahujícím dřevěnou ztužovací konstrukci (foto autor, 2024).

a **B** (obr. 9, 10). Svrchní vrstva **C**, tvořená dvěma řádky kvádrkového zdiva, pravděpodobně náleží nejmladším rekonstrukcím, při nichž byl v roce 1932 osazen současný krov.

Spodní vrstva **A** předcházela vyzdění klenebních kápí a končí tak mírně nad jejich vrcholky (obr. 11, 12). Povrch opukových kamenů je plošně zbarvený do tmavě šeda až černa. V místě samovolné degradace kamene je zřetelná jeho narůžovělá barva (obr. 13) naznačující, že spodní vrstva zdiva byla vystavena ohni.² Stejně poškození je vidět i na přilehlém líci východního štítu lodi obracejícího se do presbytáře. V koruně zdiva se v úžlabí kleneb nacházejí tři zhruba

2 Za konzultaci děkuji RNDr. Janu Zavřelovi.

Obr. 7. Anežský klášter, presbytář kostela sv. Františka. Pohled do jihozápadního kouta podkroví na styk jižní obvodové zdi presbytáře z lomového kamene a východního štítu lodě kostela sv. Františka z pravidelných kvádrů z 30. let 13. století (foto autor, 2024).

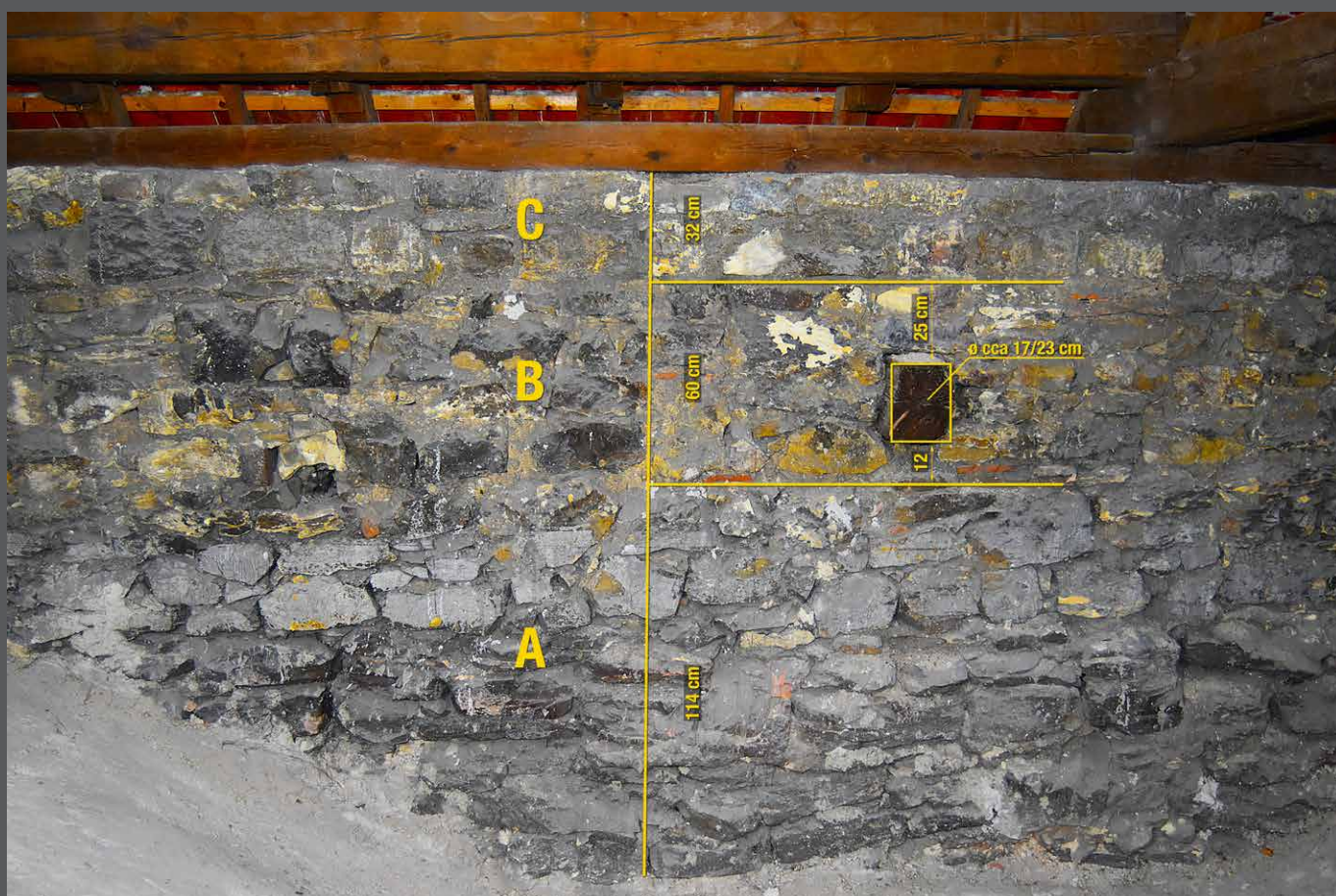
Obr. 8. Anežský klášter, podkroví presbytáře kostela sv. Františka. Líc jižní obvodové zdi nad rubem klenby s odříznutým zbytkem trámu ztužující konstrukce (foto autor, 2024; neupraveno).

čtvercové kapsy pro nosníky konzolového lešení. Severní kapsa prochází naskrz celým zdivem do podkroví kaple Panny Marie a je kompletně vyzděna z cihel (**obr. 14A, C**). Dvě další kapsy v polygonu závěru jsou vyzděny z cihel i z opuky a dnes jsou zaslepené. Obdobné čtvercové kapsy jsou pro nejstarší fázi presbytáře kostela sv. Františka doloženy i historickou fotodokumentací z průběhu průzkumu z roku 1940 vedeného I. Borkovským (SOUKUPOVÁ 2011, 89, obr. 90). Cihly užití k vyzdění severní kapsy ($31 \times 16 \times 8$ cm) jsou rozměrově odlišné od těch, které evidujeme ve východním křídle konventu vystavěném v rámci první stavební etapy. Shodné se ovšem zdají být s cihlou ($32 \times 15,5 \times 8,5$ cm) nalezenou v rámci archeologického průzkumu jižně od presbytáře sv. Františka (BORKOVSKÝ 1956, 201–202), kde se před výstavbou minoritského konventu předpokládá staveniště klášterní huti (BORKOVSKÝ 1956, 201; JOACHIMOVÁ 1966, 197).

Obr. 9. Záběr z obr. 7 s vyznačením rozhraní mezi fázemi **A**, **B** a **C** (foto autor, 2024).

Obr. 10. Záběr z obr. 8, zvýšený barevný kontrast zvýrazňuje rozhraní mezi fázemi **A** (114 cm od úžlabí klenby), **B** (60 cm) a **C** (32 cm) a výškovou pozici trámové kleštiny (cca 17 × 23 cm) ve zdivu **B**. Zřetelné je tmavé zbarvení a narůžovělá barva opuky použité ve vrstvě **A** a nažloutlá barva opuky použité ve vrstvě **B** (foto autor, 2024).

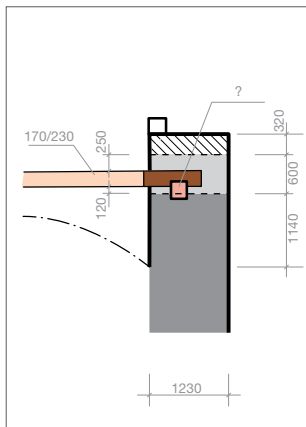

Obr. 11. Anežský klášter, podkroví presbytáře kostela sv. Františka. Vrchol klenby a zdivo **A** z první stavební fáze (1238–1245), **žlutě** ložná spára zdiva **B** z přestavby po roce 1300 (foto autor, 2024).

V polygonu závěru je na jihu zřetelný beztvářý útvar zděný z cihel, zavázaný do vrstvy A, a vystupující nad rub klenby (**obr. 3: zeleně**).³ Východně od něj vystupuje do prostoru podkroví plochý neopracovaný kámen, jehož předsazení je značné vůči běžné odchylce vybočení z líce zdiva. Obdobný útvar, ovšem menší, nacházíme i na protější straně. Pro jeho interpretaci by musel být určen jeho vztah ke zdivu klenebních kápí, což je dnes bez destruktivního zásahu nemožné. Cílené osazení vícera kamenných konzol směřujících do prostoru podkroví a sloužících pro zapření buď dočasných dřevěných konstrukcí či krovu známe z 2. poloviny 13. století například z dominikánského klášterního kostela v Českých Budějovicích (KOVÁŘ/LAVIČKA 2017, 33, **obr. 21**), z kostela Narození Panny Marie v Kostelci nad Vltavou (ADÁMEK/VARHANÍK 2000, 211) či z kostela sv. Kateřiny v Chomutově (PACHNER 2019, 86). Pražský příklad tomuto technologickému řešení ovšem neodpovídá⁴ a nedovolují si jej interpretovat.

Charakter zdiva se nad vrstvou A mění. Výrazná ložná spára od vrstvy A odděluje vrstvu B, která vznikla až v rámci sledované přestavby po roce 1300 (**obr. 9, 10**). **Vrstva B** je vyzděna taktéž z lomových opuk, tentokrát je ale precizněji líčovaná. Již klasická nažloutlá barva opuky dokazuje, že k ohoření vrstvy A muselo dojít ještě před vyzdáním vrstvy B. Ložná spára mezi oběma vrstvami byla po celém obvodu místy vyrovnávána úlomky cihelných dlaždic a prejzů, pravděpodobně recyklovanými pozůstatky původní krytiny. Právě ve vrstvě B se *in situ* zachovalo několik dřevěných prvků částečně zaniklé a odbornou literaturou dosud nereflextované dřevěné konstrukce. V jižní části obvodového zdiva je dochováno pět zhlaví uřezaných masivních trámů (**obr. 3**), kterým na severní zdi odpovídají buď prázdné, nebo dodatečně vyplněné kapsy. To dokládá, že trámy byly v době demontáže nejprve uřezány na jižní straně a vysazeny ze severních kapes. Ve dvou těchto kapsách je zřetelný průběžný vnitřní trám, zazděný rovnoběžně s průběhem zdi a fungující *de facto* jako pozednice (**obr. 14A, B, D**). Dle dochovaných fragmentů byly příčné trámy do tohoto průběžného vnitřního trámu shora zavázány kampovými spoji, a jedná se tak o pozůstatek konstrukce ztužujícího trámového věnce.

Rastr příčných trámů doplňuje v osovému poli polygonu závěru dvojice kapes, tentokrát ovšem po dřevěných kulatinách o průměru přibližně 15 cm (**obr. 15, 16**). Na zdivu je zřetelné, že kulatiny byly zapřeny do koruny zdiva vrstvy A a obezděny zdivem vrstvy B, takže jsou současné až s navýšením koruny zdiva (fáze B). Kulatiny svíraly s lícem nadezdívky úhel přibližně 20°, který nicméně vylučuje, že by se uplatňovaly ve ztužující konstrukci (viz níže).

Obr. 12. Anežský klášter. Řez jižním obvodovým zdivem podkroví presbytáře kostela sv. Františka, schéma výškových parametrů nad vrcholem rubu klenby (**čerchování**). Na korunu zdiva **A** (**sytě šedě**) položena trámová konstrukce (podle pokynů autora S. Babušková, 2024).

3 Veškerá pořízená fotodokumentace zkresluje povahu popisovaného útvaru. Schematicky je tedy pouze naznačen v půdorysu.

4 V podkroví presbytáře sv. Františka je takto vystouplý kámen zachován pouze v jediném zjištěném exempláři. V ostatních případech je doloženo více pravidelně rozmístěných kusů, sloužících jako opora dočasných či trvalých dřevěných konstrukcí.

ZTUŽUJÍCÍ TRÁMOVÁ KONSTRUKCE

Vzhledem k tomu, že byl presbytář kostela sv. Františka přizděn ke starší lodi, nemohl být dřevěný zední rám průběžný a plnit tak funkci uzavřeného trámového věnce (obecně LÍBAL/MUK 1984, 244; ŠKABRADA 2003, 40). To ovšem díky užití kámpovaných spojů nebylo zapotřebí. Korunu zdíva zpevňovala v příčném směru čtveřice trámů (kleštin) průměrného průřezu 17 × 23 cm zavázaných do průběžných trámů zazděných v obvodovém zdivu podélné části závěru. V polygonu závěru byla ztužovací konstrukce řešena asymetricky (obr. 3). V jihovýchodním poli je zřetelné zhlaví trámové kleštiny ve stejné rovině jako kleštiny nad podélnou částí presbytáře, přičemž jistě plnila shodnou funkci. Nicméně v protilehlém severovýchodním poli polygonu žádný pozůstatek kleštiny nenacházíme a struktura zdíva je zde zcela intaktní – je zjevné, že zde nikdy žádný prvek zavázán nebyl. Vyztužení závěru tak nemělo pravidelné paprscité řešení, nýbrž asymetrické, osazené pouze do míst při jihovýchodní výseči polygonu. Toto zvláštní řešení lze však dobře vysvětlit opěrákem při jihozápadním nároží svatyně Nejsv. Salvátora (obr. 5), vystavěným současně se svatyní (od 1261; SOUKUPOVÁ 2016, 60–61), a tedy ještě před navýšením koruny zdíva presbytáře sv. Františka. Ve chvíli rekonstrukce závěru tak opěrák plnil roli natolik dostatečné opory, že zde zavázání dřevěného táhla nebylo zapotřebí. Naopak protilehlé jihovýchodní pole směřovalo do volného prostoru a svázání nutně vyžadovalo.

Trámové výztuhy či věnce byly na našem území evidovány zejména na hradech (GABRIEL/PEŘINA 2011) a městských opevněních (RAZÍM 2022, 347). Známé jsou i příklady z románské sakrální architektury, a tedy mimo jiné z Drchlavy (PEŘINA 2015, 88–89) či Svojsína (HAUSEROVÁ ET AL. 2011, 17). Toto technologické řešení má samozřejmě mnohem starší kořeny a o příčném ztužování hradebních zdí opálenými olivovými kůly hovoří již například VITRUVIUS (2001, 50).

Obecně lze dřevěné výztuhy rozdělit na dočasné a trvalé. Dočasné trámové a trámkové výztuhy byly například užity při výstavbě křížení a západních transeptů katedrály v Lincolnu (před 1200). Hraněné (!) trámkové byly vsazeny do hmoty pilířů mezilodních arkád a pilířů křížení, aby je zajistily do doby, než budou osazeny oblouky a adekvátně zatíženy. Většina výztuh byla po dokončení uřezána, některé jsou ale zachovány *in situ* dodnes.⁵ Trvalé výztuhy byly kladeny jak do základového,⁶ tak obvodového nadzemního zdiva, a to buď v podobě kontinuálního věnce (někdy provázaného i se svislými prvky), nebo v neprovázaných úsecích. Jako takové se však nijak neuplatňovaly v prostoru mezi zpevněnými zdmi a jejich přítomnost odhalila až silná destrukce samotného zdiva.

Pražský příklad je poněkud odlišný a *de facto* je řešen na principu pozednice a příčných vazných trámů, které se tak uplatňují v prostoru mezi obvodovými zdmi. I toto prostorové řešení má v lokální architektuře několik málo známých analogií. Podobný ztužovací trámový rošt byl

Obr. 13. Anežský klášter, podkroví presbytáře kostela sv. Františka. Narůžovělá barva opuky ve vrstvě A dokládá, že tato vrstva byla vystavena ohni (foto autor, 2024).

5 Děkuji prof. Jennifer S. Alexander, University of Warwick, že mne na tento případ upozornila. Dočasné trámové výztuhy byly taktéž užity v pozdním 14. století na Threave Castle, Kirkcudbrightshire. Dokladem jejich dočasné funkce je skutečnost, že procházely okenními otvory. Po dokončení stavby byly uřezány (cf. WILCOX 1981, 21). K tomu také J. FITCHEN (1981, 275–276) na příkladu Westminsterského opatství v odkazu na W. R. LETHABYHO (1906).

6 Negativní otisky trámové ztužovací konstrukce v základovém zdivu byly nalezeny například při archeologickém průzkumu katedrály v Yorku (PHILLIPS 1985, 195). K dalším viz R. P. WILCOX (1981).

Obr. 14. Anežský klášter, podkroví presbytáře kostela sv. Františka. Líc severní obvodové zdi podélné části závěru nad rubem klenby.

A – v úžlabí klenby (vrstva **A**) zřetelná cihelná kapsa po trámku lešení, ve vrstvě **B** prázdná kapsa po trámové kleštině se zřetelným úsekem průběžného trámu v hloubce zdiva;

B – západní z kapes po trámové kleštině se zřetelným fragmentem průběžného trámu;

C – cihelná kapsa pro trámek lešení;

D – nejvýchodnější z kapes po trámové kleštině v severní obvodové zdi podélné části závěru (foto autor, 2024).

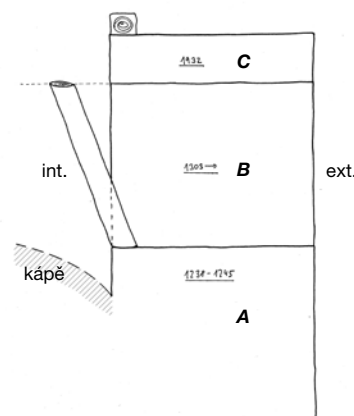

Obr. 15. Anežský klášter, podkroví presbytáře kostela sv. Františka. Jedna ze dvou kapes po dřevěné kulatině v osovém poli polygonu závěru (foto autor, 2024).

evidován ve věži kostela v Albrechticích nad Vltavou (ŠKABRADA/SMETÁNKA 1977, 239; SOMMER 1999, 73–74; ŠKABRADA 2003, 40), kde byly na trámy v obvodových zdech osazeny nosné trámy podlahy (obr. 17A). Podobný rošt byl nalezen i během demolice pozdně gotické zvonice starého kostela v Kladně (SOMMER 1999, 75). Dalším příkladem konstrukčně analogického řešení je trámový rošt ve věži hradu Gutštejna, dendrochronologicky datovaný na úplný počátek 20. let 15. století (SOKOL 2012; RAZÍM 2013), či podobné řešení evidované v hradební věži za domem čp. 361 ve Znojmě (RAZÍM 2010). Na Gutštejně byl dvojitý dřevěný rošt zhotoven ze stromů kácených na přelomu let 1421/1422 (RAZÍM 2013, 220) a sloužil nejen jako výztuha, ale pravděpodobně i jako platforma pro umístění a obsluhu těžké palné zbraně. Tutéž dvojí funkci předpokládá V. Razím i pro znojemský příklad, datovaný do doby kolem roku 1513 (RAZÍM 2010, 52–54). S pražským příkladem pojí výše zmíněné nálezy nejen konstrukční podobnost, ale i dvojí či druhotná funkce jako manipulační platformy. Konstrukční podstatou všech zmíněných příkladů je zavázání příčných vazných trámů do trámu podélného, zazděného v hloubce obvodového zdiva, které tak z konstrukce činí pevný rám, – a nejde tak pouze o klasické zazdění příčných trámů do zdiva bez vazby na další prvek. V Anglii byly obdobně koncipované trámové rošty evidovány v bráně sv. Ethelberta v Norwichi (obr. 17B; kol. 1090), ve velké baště hradu Rochester (kol. 1126), věži hradu Bridgnorth (kol. 1170) a ve válcové věži hradu Coucy-le-Château (kol. 1240; ke všem WILCOX 1981, 7, 15–20). I v těchto příkladech sloužil trámový rošt za substrukci podlahy.

Je zcela klíčové, že ve všech shromážděných případech byl tento typ zpevnění užít víceméně ve věžích, které musely odolávat buď zpětnému rázu masivní palné zbraně a útoku, nebo nesly zvonovou stolicí.⁷ V obou případech se tedy jednalo o převýšené zděné struktury odolávající pravidelným otřesům, a tedy stavby, u nichž se počítalo s opakovanou a nadprůměrnou zátěží na jejich statiku. Pražský příklad do této homogenní skupiny staveb svojí funkcí zdánlivě nezapadá – do chvíle, kdy přijmeme užití tohoto konkrétního trámového roštu za nepřímou indicii toho, že presbytář mohl být doplněn o sanktusovou věž.⁸ Tuto hypotézu nepřímo dokládá i půdorys trámového roštu. Ten sice nerespektuje rozvrh kleneb, ale sám o sobě je osově souměrný. Nejmenší rozpon mají mezi sebou právě dva střední trámy, které se nacházejí na příčné ose stavby, kde lze umístění sanktusníku předpokládat.

Také v Anežském klášteře byla primární funkce roštu statická, jak dokládá zejména absence trámové kleštiny v severovýchodní výseči polygonu závěru, což ovšem nijak nevylučuje dvojí či sekundární funkci sledované konstrukce. Mohla sloužit jako manipulační a pracovní plošina, užívaná při montáži nového krovu. Je nutné si uvědomit, že k rekonstrukci došlo ve chvíli, kdy již byla zhotovena klenba presbytáře, a tedy jakékoliv vynášení stavebního materiálu a konstrukčních prvků muselo probíhat z exteriéru stavby. S takovýmto procesem může souviset dvojice

Obr. 16. Anežský klášter, presbytář kostela sv. Františka. Schematický řez obvodovým zdivem při ose středního pole s promítnutím jedné z dřevěných kulatin. Výškové poměry mezi jednotlivými vrstvami (A, B, C) jsou v osovém poli odlišné od hodnot podélné části presbytáře. Jedním z důvodů mohlo být právě osazení a potřeba ukotvení manipulačního zařízení (kresba autor, 2024).

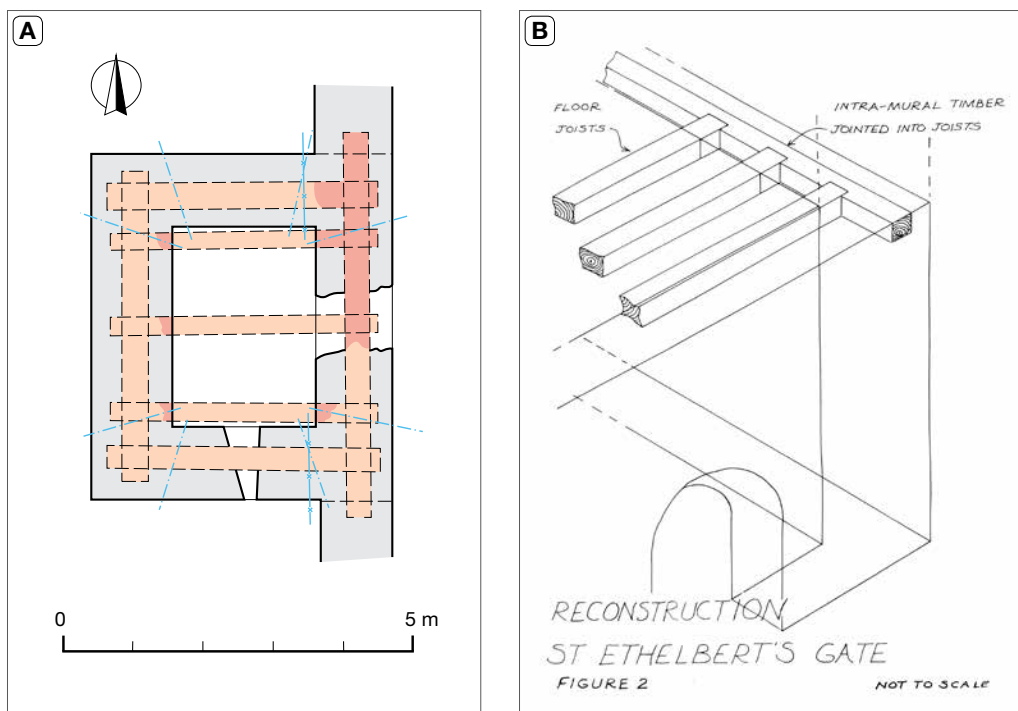
⁷ K užívání tohoto typu konstrukce zejména v horních částech kostelních věží SOMMER 1999, 73.

⁸ Na myšlenku se sanktusníkem mě přivedl Mgr. Miroslav Kovář, Ph.D.

Obr. 17. Analogie k zazděné trámové konstrukci.

A – Albrechtice nad Vltavou, kostel sv. Petra a Pavla, okr. Písek, 3. čtvrtina 12. století. Trámy v obvodových zdech věže a na ně osazené nosné trámy podlahy (převzato ze SOMMER 1999, 74, grafická úprava S. Babušková, 2024);

B – Norwich, brána sv. Ethelberta, kolem 1090 (převzato z WILCOX 1981, 7).

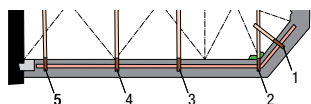

kapes po dřevěných kulatinách (obr. 16), nacházející se ve vrstvě B osového pole polygonu. Tyto kulatiny se sice nijak nemohly uplatňovat přímo v trámové konstrukci, ale jejich osazení je s ní současné. Může se jednat o pozůstatky vysazené plošiny menšího jeřábu analogického k umístění a funkci manipulačních vikýřů, jehož příklad známe mj. z kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi (BLÁHA 2001, 70, obr. 4).⁹ Zrcadlově umístěné dřevěné vzpěry byly v době výstavby pravděpodobně zavázány i z exteriéru, jehož líc byl ovšem remodelován mladšími zásahy. Stejně tak mohla dvojice kulatin sloužit za vzpěry pro okraj manipulační plošiny, která v těchto místech postrádala kvůli absenci trámových kleštín dostatečnou oporu. Sledovaná trámová konstrukce tedy sloužila nejen ke statickému zajištění, ale také mohla být substrukcí pro kontinuální pracovní plochu (k takovým FITCHEN 1981, 306).

Středověký krov podlehl pravděpodobně požáru Starého Města pražského v roce 1689 a byl nahrazen krovem, který zachytil ve svém skicáři Josef Mocker (obr. 18) a který svým řešením odpovídá právě přelomu 17. a 18. století. Není bez zajímavosti, že ležaté stolice barokního krovu byly dle Mockerova zákresu umístěny přímo nad trámovými kleštinami středověkého roštu, pravděpodobně odstraněnými právě během této rekonstrukce.

DENDROCHRONOLOGICKÉ DATOVÁNÍ

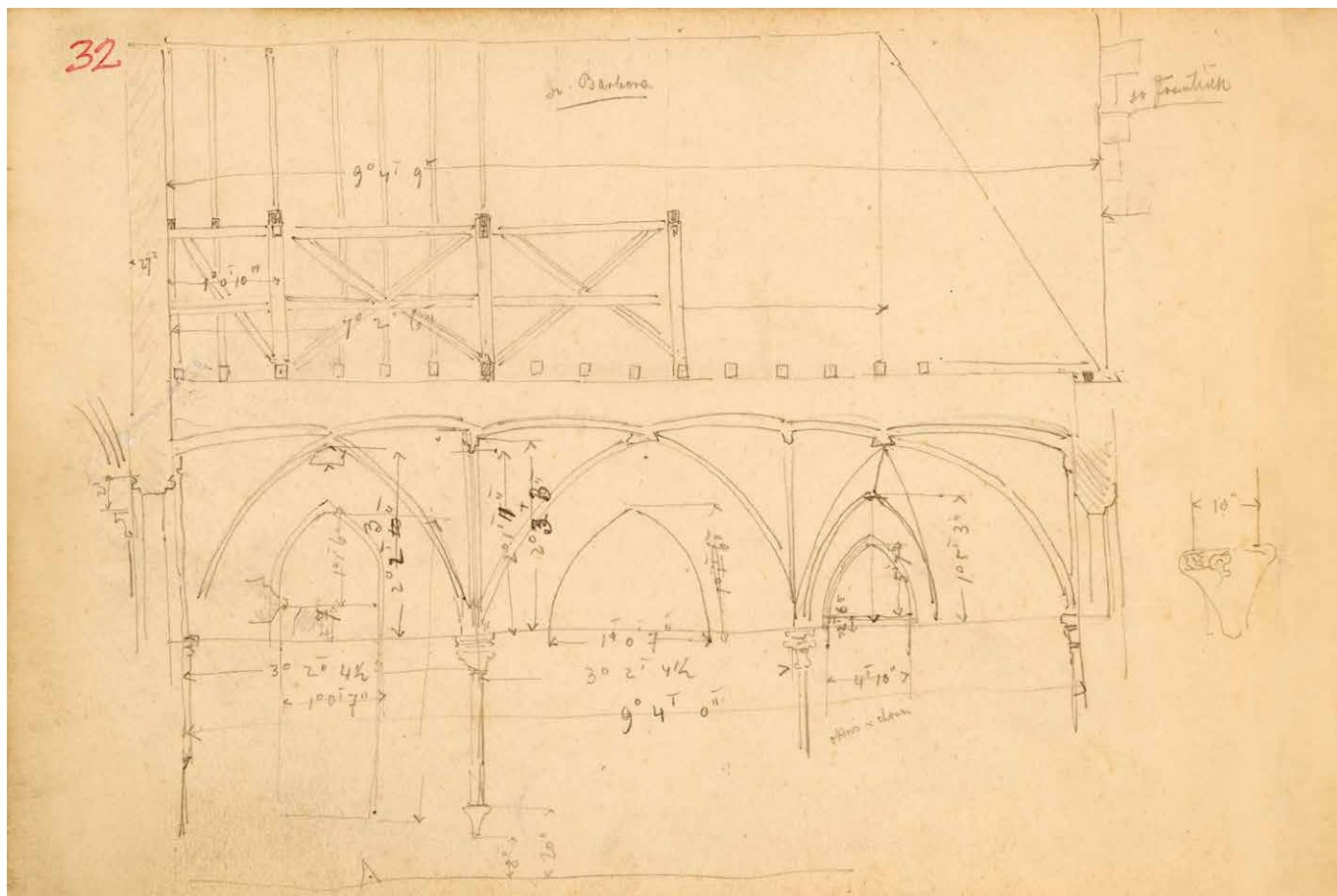
Dochovaná zhlaví trámových kleštín ztužující konstrukce byla podrobena dendrochronologickému průzkumu, provedenému v červnu 2024 Ing. Tomášem Kynclem (KYNCL 2024; tab. 1). Zkoumána byla pětice pravoúhlých borovicových trámů zazděných v jižní obvodové zdi (2–5) a v jiho-východním poli polygonu závěru (1). Výsledkem jsou následná data smýcení kmenů: 1. trám od východu (1302/1303), 2. trám od východu (1298+) a 4. trám od východu (1262+).

Tab. 1. Redukovaná tabulka s výsledky dendrochronologického průzkumu (data převzata z KYNCL 2024).

č. prvku	dřevina	počet letoktuhů	Datum skácení
1	borovice	45	—
2	borovice	95	1302/1303
3	borovice	112	1298+
4	borovice	54	—
5	borovice	67	1262+

9 Za upozornění na kamenné konzoly v koruně zdiva kostela v Chebu (PACHNER 2019) a manipulační vikýř v Chrudimi (BLÁHA 2001) děkuji Ing. Jiřímu Bláhovi, Ph.D.

POŽÁR ČI POVODEŇ PŘED ROKEM 1343?

Povaha spodní vrstvy A koruny zdiva presbytáře sv. Františka napovídá, že stavba byla před rekonstrukcí na samém počátku 14. století vystavena ohni. Vzhledem k nově získané dataci přestavby je možné k této době vztáhnout dvě známé události, a to požár Starého Města pražského v roce 1291 a nenadálou pohromu z doby před rokem 1343. Druhou z nich považoval D. Líbal (LÍBAL/HYZLER/LANCINGER 1964, 58) za impuls k masivní přestavbě kláštera v průběhu 1. poloviny 14. století. Relevanci prvního údaje vyloučit nelze, byť se nezdá pravděpodobné, že by rekonstrukce natolik exponovaného místa proběhla až s desetiletým zpožděním. Mladší datace byla podrobena detailnějšímu rozboru, z něhož nově vyplývá, že se k Anežskému klášteru nevztahuje.

V roce 1842 publikoval František PALACKÝ (1842, 250) přepis listin z formulářové sbírky z hornorakouského cisterciáckého kláštera Wilhering (*Das Formelbuch des Stiftes Wilhering*), datované do 2. poloviny 14. století. V prvním oddílu uvedl část přepisu následujícího znění: „Cum monasterium sancti C. sororum poenitentium apud Pragam sit per vetustatem a casu fortuito omnimode dirutum ac etiam demolitum; – nostra diocesis per guerras et alias multiplices oppressiones, quae a multis retroactis temporibus hucusque ingruunt et adhuc pro dolor invalescunt, adeo est destructa, quod constructioni monasterii iam dicti sororibus praefatis ecclesiae pauperum sufficere nequeunt etc.“ Tento pramen převzala ve své monografické studii k Anežskému klášteru Zdenka MÜNZEROVÁ (1932, 8–9) a vztáhla jej k poničenému (*demolitum*) klášteru sv. Kláry, a to po vzoru V. V. Tomka (TOMEK 1866, 200 v odkazu na PALACKÝ 1842, 250), který pramen citoval v *Základech starého místopisu Pražského* a úsek textu „monasterium sancti C. sororum“ doplnil poznámkou „čti: sanctae Clarae“. Obsahem listiny je žádost o příspěvky na poničený klášter, adresovaná biskupem Janem biskupu Janovi. Tento údaj byl neproblematicky vztažen k Janu IV. z Dražic, jehož úmrtí († 1343) se tak stalo datem *ante quem* pro datování jak listiny, tak předpokládaného neštěstí (mj. SOUKUPOVÁ 2011, 228). D. Líbal v něm spatřoval požár a přijal jej za impuls ke zřízení empory a tribuny v kostele sv. Františka či zaklenutí velkého sálu a zřízení patrové kaple v konventu. Oproti tomu H. Soukupová vztáhla tuto zmínku nikoliv k požáru, ale k povodni z 1. února 1342, během níž byl poničen Juditin most (SOUKUPOVÁ 1989, 194, 387; SOUKUPOVÁ 2011, 228) a dle autorky i Anežský klášter.

Obr. 18. Anežský klášter, presbytář kostela sv. Františka. Řez presbytářem ze skicáře Josefa Mockera (1882) se zachycením původního barokního krovu (uloženo: Archiv Pražského hradu, fond Jednota pro dostavění chrámu sv. Víta, písemná část, sign. SK-2/XI, inv. č. 11, fol. 32; foto O. Přibyl).

Domnívám se, že tyto závěry je možné vyvrátit. Diskutovaná zmínka je totiž převzatým zněním starší listiny z kanceláře biskupa Tobiáše z Benešova (dříve z Bechyně) adresované řezenskému biskupu Jindřichovi, vydané pravděpodobně mezi lety 1288–1290 a publikované již Janem B. Novákem (NOVÁK 1903, 195): „Reverendo in Christo patri domino H[enrico] dei gracia Ratisponensi episcopo Th[obias] eadem gracia Pragensis episcopus salutem et sinceram in domino caritatem. Cum monasterium sancti Galli sororum penitencium apud Pragam nostre dyocesis sit per vetustatem a casu fortuito omnimode dirutum ac etiam demolitum [...] Sed quia nostra dyocesis per guerras et alias multiplices oppressiones, que a multis retroactis temporibus hucusque viguerunt et adhuc proch dolor invalescunt, adeo est destructa, quod ad construccionem monasterii iamdicti sororibus prefatis elemosine pauperum sufficere nequeunt...” (k listinám kanceláře biskupa Tobiáše z Benešova nejnověji FÜHRER 2019 či TROJAN 2023).

Z porovnání obou listin je zřejmé, že formulářový přepis, doposud připisovaný biskupu Janovi, převzal většinové znění ze staršího zápisu – drobné rozdíly jsou pak přirozené v osobních a místních jménech, vložených dodatcích a transkripci. V. V. Tomek tak chybně rozvinul formulářovou zkratku „sancti C.“ jako „sanctae Clarae“, přičemž šlo pouze o zobecňující výplň pro co nej-univerzálnější znění formulářové předlohy. Ostatně stejně lze vysvětlit zvláštní adresování listiny biskupem Janem biskupu Janovi (v původním znění biskupem Tobiášem biskupu Jindřichovi). Zlomovým bodem tak byla Tomkova nešťastná interpretace, která se namísto Palackého titulu stala výchozí pro další bádání. Ostatně o vazbě listiny k jinému klášteru, a to magdalenitek u sv. Havla, svědčí také formulace *sorum penitencium*, kterou můžeme vztáhnout k vlastnímu názvu řádu (*Sorores Pœnitentes Beatæ Mariæ Magdalenæ*) a která by byla pro pojmenování klarisek nezvyklá.¹⁰ Domnívám se, že zmínku o pobořeném klášteře z doby před rokem 1343 je proto třeba pro Anežský klášter odmítnout. Naopak, Tobiášova listina již byla správně vztahena ke klášteru magdalenitek u kostela sv. Havla (VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997, 533; TROJAN 2023, 48), poprvé písemně doloženém v roce 1282 (EKERT 1884, 413).¹¹

ROBERTUS, CARPENTARIUS NOSTER A OTÁZKA AUTORSTVÍ

Na úplný závěr se nelze nevypořádat s badatelskou tendencí autorského připsání, která může v tomto případě a v této době působit jako snaha silně nekritická a nenaplnitelná.

A přesto – sledovaná dostavba musela vzniknout za těsné projektové spolupráce kamenického a tesařského mistra. Povaha ztužovacího rámu v presbytáři kostela sv. Františka napovídá, že ji musel projektovat tesař, který podobné řešení již dříve použil, anebo alespoň disponoval dostatečnou zkušeností pro jeho konstrukci. O tom především vypovídá ekonomicky výhodné vynechání trámové kleštiny v severovýchodní výseči polygonu – naopak případná naddimenzovaná statická opatření by hovořila spíše pro méně zkušeného řemeslníka.¹² Skrovné písemné prameny nám pro středověk jen málokdy dovolují dojít k přesvědčivé autorské atribuci, případně byť rámcové personální rekonstrukci královské stavební kanceláře, kterou lze na dvoře Václava II. přinejmenším předpokládat. Taková královská stavební organizace je ve 13. století nejlépe (a zejména téměř kontinuálně) doložena pro anglický královský dvůr,¹³ kde tak nacházíme Nicholase de Andeli, tesařského mistra krále Jana Bezzemka (*Magister Nicholaus Carpentarius domini Regis*), v pramenech zachyceného mezi lety 1207–1215 (BROWN 1955, 372), tesaře Alexandra, který se v roce 1256 stal tesařem krále Jindřicha III. Plantageneta (*the king's carpenter*; SALZMAN 1997, 51; MADELINE 2012; LEACH 2017, 189–190) či Thomase de Houghton, králova tesaře činného od roku 1290 (TAYLOR 1950). K upevnění funkce králova vrchního tesaře (*king's Chief carpenter*) došlo v roce 1256 v osobě mistra Alexandra (LEACH 2017, 189). Z francouzského prostředí 1. třetiny 14. století známe tesaře na dvoře hraběnky z Artois (*charpentier Madame*; SMALL 1989, 374), z Polska pak z počátku 15. století například tesaře Vladislava II. Jagella (*Jarosch Carpentarius noster*).¹⁴

10 Za upozornění na tuto skutečnost děkuji Mgr. Pavlu Soukupovi, Ph.D.

11 Za konzultace této kapitoly děkuji Mgr. Stanislavu Hlaváčovi.

12 Vynechání trámové kleštiny v severovýchodní výseči polygonu považuji za doklad tesařovy schopnosti odhadnout míru dostatečného zajištění. Lze to nicméně chápat i jako podcenění situace, které by naopak dokládalo jeho nezkušenost. S podobnou situací se setkáváme například na stavbě kostela sv. Petra a Pavla ve Svojšíně. Dle autorů je „Nápadným rysem stavitelského rukopisu mistra svojšínského kostela [...] nekritická důvěra v únosnost kamene zejména při jeho namáhání v ohybu a smyku“ (HAUSEROVÁ ET AL. 2011, 14–15).

13 K tomuto tématu výběrově J. H. HARVEY (1948; 1987), A. J. TAYLOR (1950), E. A. GEE (1954), H. BRAUN (1985), v širším kontextu M. WARNEKE (1985) či podrobněji D. S. LEACH (2017).

14 Opis listiny (1785) z roku 1410, uložené v Národním muzeu v Krakově (MNK NARUSZEWICZ 10).

Královští tesaři byli původci klíčových stavebních projektů, a zejména je nutné předpokládat jejich přímou participaci na královských zakázkách (MADELINE 2012), a to i velmi rozličné povahy (TAYLOR 1950). Je nicméně pravděpodobné, že termín *carpentarius regis* se ne vždy vztahoval k oficiální funkci jako takové (ve smyslu *king's Chief carpenter*), ale mohl sloužit k širší identifikaci řemeslníků pracujících v králově zájmu (známe například zápis *duo carpentarii regis*; HEYWOOD 1818, 122). Tak například v polovině 40. let 13. století byl šerif z Yorku pověřen vyhodnocením možností k opevnění tamního hradu a pomoci mu měli tesař Simon a kameník Henry, které s dalšími zkušenými řemeslníky poslal král (LETHABY 1906, 151). Formulaci *duo carpentarii nostri* tak lze možná chápat právě takto.

Pro naše úvahy a české prostředí je klíčová postava tesaře Roberta, který byl tesařem Václava II. (*carpentarius noster*) a obdržel od něj k doživotnímu užívání statek v Hořovicích (*villa Horawa*; RBM II, 1028; ke ztotožnění s Hořovicemi VÍTOVSKÝ 2004, 551). Například Kateřina CHARVÁTOVÁ (2007, 242) dezinterpretovala jeho funkci a uvedla jej jako architekta.

Pozornost budí již Robertovo jméno jako takové. Jeho podoba vypovídá spíše o západoevropském, tj. anglickém či francouzském než střeoevropském původu,¹⁵ ačkoli NEUWIRTH (1888, 323–324) předpokládal jeho německý původ. Je-li skutečně totožný s tesařem Ruperdem činným v Břevnovském klášteře, tak do králových služeb nastoupil pravděpodobně po roce 1296 (ke ztotožnění již NEUWIRTH 1888, 323–324; VÍTOVSKÝ 2004, 551). Mezi úkoly králova tesaře – ať už Roberta či jiného – by tak nejspíše patřila nejen klíčová participace na právě budovaném klášteře na Zbraslavi, ale dost možná i přestavba jednoho ze starších dynastických pohřebišť. Pokud zastával Robert svoji funkci ještě v roce 1303, nabízí se, že by to byl z povahy své funkce právě on, komu by byla rekonstrukce presbytáře kostela sv. Františka svěřena. V těsné spolupráci s kamenickým mistrem by tak došlo k přípravě projektu navýšení koruny zdiva, osazení ztužujícího rámu a nakonec ke zhotovení nového krovu presbytáře.

Závěr

Prezentované nálezové situace a jejich analýzy dokládají, že presbytář kostela sv. Františka doznal krátce po roce 1300 většího rekonstrukčního zásahu. Impulzem k opravě byl nejspíše lokální požár. Je pravděpodobné, že ohni padl za obětí zejména původní krov. V rámci následující přestavby tak byla navýšena koruna zdiva a osazen trémový rošt s kleštinami, který plnil primárně ztužovací funkci, ale stejně tak mohl sloužit jako substrukce pro pracovní plochu užívanou při konstrukci nového krovu v prostoru nad kápěmi kleneb. Asymetrické řešení trémového roštu vycházelo z konkrétní situace – severovýchodní pole polygonálního závěru bylo v době rekonstrukce již posíleno jihozápadním opěrákem kostela Nejsv. Salvátora a osazení trémové výztuhy zde proto nebylo zapotřebí. Z tohoto důvodu byl vlastní polygonální závěr zajištěn pouze v severozápadně-jihovýchodním směru. I tento detail dobře dokumentuje ekonomiku a logiku výstavby, a stejně tak vypovídá o zkušenosti tesařského mistra, který konstrukci projektoval.

Přestože byla pohřební funkce kostela sv. Františka pro vládnoucí dynastii přenesena v poslední třetině 13. století na kostel Nejsv. Salvátora a následně na klášterní kostel na Zbraslavi, zastával i tak tento prostor zcela výjimečné postavení, nehledě na Václavův kladný vztah k minoritským a klariským¹⁶ klášterům (SOUKUPOVÁ 2011, 209, 217). Ještě v roce 1296 byla v kostele sv. Františka pohřbena Václavova sestra Anežka (ZBRASLAVSKÁ KRONIKA, 104). Zdá se tedy logické, že co nejrychlejší oprava musela být prioritou. Analogická situace byla v nedávné době zaznamenána v čp. 553 v bloku Sixtova domu v Celetné ulici na Starém Městě pražském (BARTOŠ 2022).¹⁷ Protože ke smýcení borovice užitě zde ke konstrukci trémového stropu došlo na přelomu let 1301/1302, předpokládá L. Bartoš, že impulzem k zřízení stropu nebyl požár Starého Města pražského v roce 1291, ale lokální oheň proběhnuvší kolem roku 1300. Právě lukrativní adresa objektu v bezprostředním sousedství Staroměstského náměstí autorovi nedovoluje připustit, že by se s rekonstrukcí započalo až po desetileté přestávce (BARTOŠ 2022, 81). I přesto je nutné alespoň připustit, že presbytář kostela sv. Františka mohl být skutečně poškozen již požárem v roce 1291, provizorně zastřešen a opraven až ve chvíli, kdy to dovolily časové, personální či finanční podmínky – takový scénář ovšem považuji za méně pravděpodobný.

15 Na příkladu jména olomouckého biskupa Roberta (Angličana) viz Eva SVOBODOVÁ (2018, 58).

16 K oprávněnému užití archaického přídavného jména „klariský“ viz disertační práce Jarmily KAŠPÁRKOVÉ (2014, 12, pozn. 20).

17 Za upozornění na tato data děkuji Ing. Tomáši Kynclovi, Ph.D.

PRAMENY

- APH SDA — Archiv Pražského hradu, fond Jednota pro dostavění chrámu sv. Víta – písemná část, Skicářé dómských architektů, J. Mocker (– David, Cechner): skicář č. XI, 1878–1890, inv. č. 11, sign. SK-2/XI, kart. 1.
- FRB II — Josef EMLER (ed.), překlad V. V. TOMEK: Příběhy krále Václava I. In: *Fontes rerum Bohemicarum II : Cosmae Chronicon Boemorum cum continuatoribus* = Prameny dějin českých II : Kosmův letopis český s pokračovateli. Josef Emler (ed.), Praha 1874, 303–308.
- KYNCL 2024 — Tomáš KYNCL: Výzkumná zpráva č. 100–24 : Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků z podkroví kostela sv. Františka v areálu kláštera sv. Anežky v Praze. Brno 2024, strojopis. Uloženo: archiv autora.
- LÍBAL/HYZLER/LANCINGER 1964 — Dobroslav LÍBAL / Josef HYZLER / Luboš LANCINGER: Klášter blah. Anežky. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO), Praha 1964, strojopis. Uloženo: NPÚ UOP v Praze, dokumentační fondy.
- MNK NARUSZEWICZ 10 — Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Książąt Czartoryskich, inv. č. 10 IV Rkps, Naruszewicz teka, 172 dokumenty z l. 1400–1410, T. 10, nr 141, [Warszawa], 509–511, listina Vladislava II. Jagella z roku 1410, opis 1785. Dostupné na <<https://cyfrowe.mnk.pl/dlibra/publication/2993/edition/2835>> [vid. 2024-11-19].
- NOVÁK 1903 — Jan Bedřich NOVÁK (ed.): Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně : (1279-1296). (= Historický archiv, č. 22), Praha 1903.
- PALACKÝ 1842 — František PALACKÝ: Ueber Formelbücher, zunächst in Bezug auf böhmische Geschichte : Nebst Beilagen : Ein Quellenbeitrag zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XIII, XIV und XV Jahrhundert. Erste Lieferung. Prag 1842.
- RBM II — Josef EMLER (ed.): *Regesta diplomatica nec non Epistolaria Bohemiae et Moraviae II.* (1253–1310). Pragae 1882.
- ZBRASLAVSKÁ KRONIKA — Petr ŽITAVSKÝ: Zbraslavská kronika = *Chronicon Aulae regiae*. František Heřmanský / Rudolf Mertlík / Zdeněk Fiala / Marie Bláhová (eds), Praha 1976.

LITERATURA

- ADÁMEK/VARHANÍK 2000 — Jan ADÁMEK / Jiří VARHANÍK: Nové poznatky o stavebním vývoji kostela Narození Panny Marie v Kostelci nad Vltavou – Neue Erkenntnisse zur Bauentwicklung der Kirche der Geburt Mariä in Kostelec an der Moldau. *Průzkumy památek* 7, 2000/2, 209–214.
- BARTOŠ 2022 — Ladislav BARTOŠ: Kdy(ž) v Praze hořelo, aneb co víme a co nevíme o velkém požáru staroměstského bloku Sixtova domu – Wann/Als es in Prag lichterloh brannte, oder was man über den Großbrand des Sixt-Hausblocks in der Altstadt weiß und nicht weiß. In: *Dějiny staveb 2022 : Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb*. Petr Mikota (ed.), Plzeň 2022, 75–82.
- BIRNBAUM 1931 — Vojtěch BIRNBAUM: Gotické umění : Architektura. In: *Dějepis výtvarného umění v Čechách I. : Středověk*. Zdeněk Wirth (ed.), Praha 1931, 99–180.
- BLÁHA 2001 — Jiří BLÁHA: Středověký krov nad presbytářem kostela Nanebevzetí Panny Marie v Chrudimi – Der mittelalterliche Dachstuhl über dem Presbyterium der Kirche der Himmelfahrt Mariä in Chrudim. *Průzkumy památek* 8, 2001/1, 67–72.
- BORKOVSKÝ 1956 — Ivan BORKOVSKÝ: Výzkum v klášteře bl. Anežky v Praze I – Fouilles du couvent Bienheureuse Agnès à Prague I. *Archeologické rozhledy* 8, 1956/2, 191–192, 194–204, 209–211.
- BRAUN 1985 — Hugh BRAUN: *English Mediaeval Architecture*. London 1985, 2. vydání.
- BROWN 1955 — Reginald Allen BROWN: Royal Castle-Building in England, 1154–1216. *The English Historical Review* 70, 1955/276, 353–398. DOI: <<https://doi.org/10.1093/ehr/LXX.CCLXXVI.353>>.
- CIBULKA 1938 — Josef CIBULKA: Úlomek hlavy sv. Václava ze Spythněvovy basiliky svatovítské a datování raněgotických památek stavebních a sochařských v Čechách. *Umění* 11, 1937-1938/9–10, září 1938, 401–413.
- EKERT 1884 — František EKERT: Posvátná místa král. hl. města Prahy : Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého II. : Posvátná místa na Novém městě, na Vyšehradě a na Pražských předměstích. Praha 1884.
- FITCHEN 1981 — John FITCHEN: *The Construction of Gothic Cathedrals : A Study of Medieval Vault Erection*. Chicago 1981.
- FÜHRER 2019 — Lukáš FÜHRER: Listina pražských biskupů v pozdním 13. století : Diplomatičká analýza a její metody v době transformace. Disertační práce, Brno 2019. Uloženo: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav pomocných věd historických a archivních.
- GABRIEL/PERINA 2011 — František GABRIEL / Ivan PERINA: Stopy dřevěné výztuhy v síle zdva – Spuren von mauerstarken Holzversteifungen. In: *Hrad jako technický problém : Technologie a formy výstavby středověkých opevněných sídel*. (= *Archaeologia mediaevalis Moraviae et Silesiana*, sv. II/2010), Zdeněk Měřínský (ed.), Brno 2011, 68–74.

- GEE 1954 — Eric Arthur GEE: Oxford Carpenters, 1370–1530. Oxoniensia, vol. 17–18, 1952–1953 (vyd. 1954), 112–184, plate IX–XII.
- HARVEY 1948 — John Hooper HARVEY: The King's Chief Carpenters. Journal of the British Archaeological Association, vol. 11, 1948, 13–34. DOI: <<https://doi.org/10.1080/00681288.1948.11894986>>.
- HARVEY 1987 — John Hooper HARVEY: English Mediaeval Architects : A Biographical Dictionary down to 1550. Gloucester 1987, rev. 2. vydání.
- HAUSEROVÁ ET AL. 2011 — Milena HAUSEROVÁ / Karel NOVÁČEK / Martin ČECHURA / Milan FALTA: Románský kostel sv. Petra a Pavla ve Svojšíně – Romanische Kirche der heiligen Petrus und Paulus in Svojšín. Průzkumy památek 18, 2011/1, 5–30.
- HEŘMAN 1986 — Petr HEŘMAN: Počátky výstavby Anežského areálu a stručný přehled jeho vývoje až do 19. století – Anfänge der Errichtung des Agnesareals und kurzer Überblick seiner Entwicklung bis zum 19. Jahrhundert. Staletá Praha 16, 1986, 99–129, 316–317.
- HEYWOOD 1818 — Samuel HEYWOOD: Dissertation upon the Distinctions in Society, and Ranks of the People, under the Anglo-Saxon Governments. London 1818.
- CHARVÁTOVÁ 2007 — Kateřina CHARVÁTOVÁ: Václav II. : Král český a polský. Praha 2007.
- JOACHIMOVÁ 1964 — Jiřina JOACHIMOVÁ: Prodej přeštického újezdu v stavebních dějinách kláštera Anežky Přemyslovny – La vente du domaine de Přeštice dans l'histoire du couvent de Sainte-Agnès de Prague. Umění 12, 1964/1, 96–98.
- JOACHIMOVÁ 1966 — Jiřina JOACHIMOVÁ: K slohovému původu kláštera sv. Anežky – L'abbaye Sainte Agnes a Prague – les origines de son style. Umění 14, 1966/3, 189–215.
- KASPÁRKOVÁ 2014 — Jarmila KASPÁRKOVÁ: Kláštery klarisek a františkánských terciárek v českých zemích v raném novověku. Disertační práce, Olomouc 2014. Uloženo: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra historie.
- KOVÁŘ/LAVIČKA 2017 — Daniel KOVÁŘ / Roman LAVIČKA: Dominikánský klášter v Českých Budějovicích – The Dominican Monastery in České Budějovice. České Budějovice 2017.
- KYNCL 2024 — viz *Prameny*
- LEACH 2017 — Doreen Sylvia LEACH: Carpenters in Medieval London c. 1240 – c. 1540. Disertační práce, London 2017. Uloženo: University of London, Royal Holloway, Department of History.
- LETHABY 1906 — William Richard LETHABY: Westminster Abbey & the King's Craftsmen : A Study of Mediaeval Building. London 1906.
- LÍBAL 1948 — Dobroslav LÍBAL: Gotická architektura v Čechách a na Moravě. (= Cesta k umění 3 : V duchovním středu, sv. 5), Praha 1948.
- LÍBAL/HYZLER/LANCINGER 1964 — viz *Prameny*
- LÍBAL/MUK 1984 — Dobroslav LÍBAL / Jan MUK: Středověké stavební konstrukce a technologie – Mittelalterliche Baukonstruktionen und Bautechnologie. Archaeologia historica 9, 1984, 239–246.
- MADELINE 2012 — Fanny MADELINE: Formes et figures de l'expertise dans les chantiers royaux en Angleterre aux Xe et XIIIe siècles : Des compétences techniques au service du politique. In: Experts et expertise au Moyen Âge : Consilium quæritur a perito. Alain Boureau et al. (eds), Paris 2012, 229–242. DOI: <<https://doi.org/10.4000/books.psbbonne.34093>>.
- MENCL 1933 — Václav MENCL: Rekonstrukce klášterního kostela bl. Anežky v Praze a její význam pro dějiny české raní gotiky – Die Rekonstruktion der Klosterkirche der sel. Agnes in Prag und ihre Bedeutung für die Geschichte der Frühgotik in Böhmen. Památky archaeologické 39 (3) : Skupina historická, 1933, 46–54.
- MIKOVEC/ZAP 1865 — Ferdinand B. MIKOVEC / Karel Vladislav ZAP: Starožitnosti a Památky země České. Díl 2, sešit 8. Praha 1865.
- MÜNZEROVÁ 1932 — Zdenka MÜNZEROVÁ: Klášter blah. Anežky na Starém městě pražském – Das Agneskloster in der Prager Altstadt. Památky archaeologické 38 (2) : Skupina historická, 1932, 3–20.
- NEUWIRTH 1888 — Joseph NEUWIRTH: Geschichte der christlichen Kunst in Böhmen bis zum Aussterben der Přemysliden. Prag 1888.
- NOVÁK 1903 — viz *Prameny*
- PACHNER 2019 — Jaroslav PACHNER: Stopy středověkého krovu kostela svaté Kateřiny v Chomutově – Spuren des mittelalterlichen Dachstuhls in der St. Katharinenkirche zu Chomutov. Památky, příroda, život 51, 2019, 81–96.
- PALACKÝ 1842 — viz *Prameny*
- PEŘINA 2015 — Ivan PEŘINA: K románské stavební etapě kostela sv. Mikuláše v Drchlavě – Zur romanischen Bauetappe der Kirche des hl. Nikolaus in Drchlava. Průzkumy památek 22, 2015/1, 85–93.
- PHILLIPS 1985 — Derek PHILLIPS: Excavations at York Minster II : The Cathedral of Archbishop Thomas of Bayeux. London 1985.
- RAZÍM 2010 — Vladislav RAZÍM: Hradební věž za domem čp. 361 ve Znojmě : K problematice palných zbraní v pozdně gotických fortifikacích – Der Wehrturm hinter dem Haus Nr. 361 in Znojmo : Zur Frage der Feuerwaffen in spätgotischen Befestigungen. Průzkumy památek 17, 2010/1, 43–66.
- RAZÍM 2013 — Vladislav RAZÍM: Věž hradu Gutštejn – Der Turm der Burg Gutštejn. Průzkumy památek 20, 2013/1, 213–229.

- RAŽÍM 2022 — Vladislav RAŽÍM: Středověká opevnění českých měst 1 : Výklad – Mittelalterliche Stadtbefestigungen in Tschechien. Praha 2022.
- SALZMAN 1997 — Louis Francis SALZMAN: Building in England Down to 1540 : A Documentary History. Oxford–New York 1997, 2. vydání.
- SMALL 1989 — Carola M. SMALL: The Builders of Artois in the Early Fourteenth Century. French Historical Studies 16, 1989/2, 372–407. DOI: <<https://doi.org/10.2307/286616>>.
- SOKOL 2012 — Petr SOKOL: Gutštejn – průzkumy a stabilizace hradní zříceniny – Gutštejn – surveys into and stabilisation of the castle ruins. Památky západních Čech 2, 2012, 72–86.
- SOMMER 1999 — Jan SOMMER: Poznámky k typologii, konstrukci a provozu gotických venkovských kostelů v Čechách II. – Bemerkungen zur Typologie, Konstruktion und Betrieb der gotischen Landskirchen in Böhmen. Muzejní a vlastivědná práce 37 – Časopis Společnosti přátel starožitností 107, 1999/2, 65–77.
- SOUKUPOVÁ 1989 — Helena SOUKUPOVÁ: Anežský klášter v Praze – Der Komplex von mittelalterlichen Gebäuden des ehemaligen Klosters der Klarissinnen und der Minderbrüder in Prag „Na Františku“. Praha 1989.
- SOUKUPOVÁ 2011 — Helena SOUKUPOVÁ: Anežský klášter v Praze – Kloster der Klarissinnen und der Minderbrüder in der Prager Altstadt. Praha 2011, 2. vydání.
- SOUKUPOVÁ 2016 — Helena SOUKUPOVÁ: Klášter Na Františku – stručné stavební dějiny od středověku do moderní doby. In: Klášter sv. Anežky České : průvodce areálem. Helena Dáňová / Štěpánka Chlumská (eds), Praha 2016, 59–75.
- SVOBODOVÁ 2018 — Eva SVOBODOVÁ: Guillaume de Beaumont a Robert Olomoucký : Svět biskupa 13. století. Disertační práce, Olomouc 2018. Uloženo: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra historie.
- ŠKABRADA 2003 — Jiří ŠKABRADA: Konstrukce historických staveb. Praha 2003.
- ŠKABRADA/SMETÁNKA 1977 — Jiří ŠKABRADA / Zdeněk SMETÁNKA: K možnostem dendrochronologického a radio-karbonového datování románských kostelů – Zu den Möglichkeiten der Datierung romanischer Kirchen mittels Dendrochronologie und Radiokarbondaten. In: Středověká archeologie a studium počátků měst = Die mittelalterliche Archäologie und das Studium der Anfänge der Städte. Miroslav Richter (ed.), Praha 1977, 236–240.
- TAYLOR 1950 — Arnold J. TAYLOR: Thomas de Houghton : A Royal Carpenter of the Later Thirteenth Century. The Antiquaries Journal 30, 1950/1-2, 28–33. DOI: <<https://doi.org/10.1017/S0003581500088144>>.
- TOMEK 1866 — Václav Vladivoj TOMEK (ed.): Základy starého místopisu Pražského I./2 : Staré město Pražské. Praha 1866.
- TROJAN 2023 — David TROJAN: Tobiáš z Benešova : Biskup – hospodář – politik – Tobias of Benešov : Bishop – Mānciple – Politician. Praha 2023.
- VÍTOVSKÝ 2004 — Jakub VÍTOVSKÝ: heslo Robert (Ruperdus, Robertus). In: Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Pavel Vlček (ed.), Praha 2004, 551.
- VITRUVIUS 2001 — Marcus VITRUVIUS POLLIO: Deset knih o architektuře. (= Antická knihovna, sv. XLII.R), Praha 2001, 3. vydání.
- VLČEK/SOMMER/FOLTÝN 1997 — Pavel VLČEK / Petr SOMMER / Dušan FOLTÝN: Encyklopedie českých klášterů. Praha 1997.
- WARNKE 1985 — Martin WARNKE: Hofkünstler : Zur Vorgeschichte des modernen Künstlers. Köln 1985.
- WILCOX 1981 — R. P. WILCOX: Timber and Iron Reinforcement in Early Buildings. London 1981.

Recenzovaný odborný článek vznikl na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury.

Za čas, pomoc a konzultace děkuji prof. Jennifer S. Alexander a Ing. Petru Mackovi, Ph.D. Závěrečné poděkování patří Mgr. Štěpánce Chlumské; doc. MgA. Adamu Pokornému, Ph.D.; Ing. Dušanu Perlíkovi; Mgr. Petru Skalickému a Mgr. Zuzaně Bolerazké, Ph.D., a to za pomoc při získávání povolení k odběru vzorků pro dendrochronologický průzkum, za který děkuji Ing. Tomáši Kynclovi, Ph.D. Za konzultace bych rád poděkoval Ing. Mgr. Janu Beránkovi, Ph.D.; Mgr. Miroslavu Kovářovi, Ph.D. a Ing. Jiřímu Bláhovi, Ph.D. Za opakované zpřístupnění objektu děkuji Jiřímu Kuncovi a Jiřímu Nešněrovi.

Mgr. Filip FACINCANI, historik architektury, facincani.filip@npu.cz
Národní památkový ústav, generální ředitelství, Liliová 219/5, CZ-110 00 Praha 1-Staré Město